

A lengyel nyelv törvényi védelméről

Az utóbbi időben megjelent néhány cikkemben és előadásomban (pl. Magyar Nyelv 1998/1: 16–31; Magyar Nyelvőr 1999/4: 382–388; Magyar Nyelv 2000/4: 391–402) megpróbáltam felvázolni a jelenlegi nyelvi helyzetképet integrálódó és globalizálódó világunkban, különös tekintettel a kis nyelvekre és kis kultúrákra, így a magyar nyelvre is. Rámutattam, hogy a jelenleg zajló kooperációs-integrációs folyamatokból nem következik a világ nyelvi – kultúr-unifikációja és az etnikai-nemzeti identitásról való lemondás. A kultúra- és nyelvdiverzitás óriási kincs, gazdagság, kihasználható lehetőségek tárháza, és nem a fejlődés gátló tényezője. Arra van szükség, hogy olyan világot teremtsünk, amelyben minden nemzet megtarthatja és megvédelheti saját nyelvét és kultúráját, amelyben a kultúrák közötti kommunikáció az általános megértést, a biztonságot, a világ rendjét és békéjét fogja szolgálni. Ehhez arra van szükség, hogy a nyelvdiverzitás védelme általánosan elfogadott elvvé váljon. Ez viszont feltételezi a kis nyelvek és kultúrák különleges védelmét. Sajnos, a ma tapasztalható fejlődési tendenciák nem kedveznek a kis nyelveknek, és ezzel együtt a kis kultúráknak sem. Jogosan felmerülhet a kérdés, hogy vajon a kis nyelvek és kultúrák képesek-e helytállni abban a hatalmas versenyben, amelynek feltételeit az úgynevezett világnyelvek diktálják vagy háttérbe szorolnak, degradálódhatnak és megszűnnek.

Civilizációs körünkben talán nincs is olyan állam, amelyben a nyelvi kérdést ne szabályoznák törvények. A nemzeti nyelvhez való viszony más-más módon

jut kifejezésre az egyes országok jogalkotásában. A dolgok természetéből fakadóan a jog inkább a gyengébbet védi, mivel a gyengének inkább szüksége van védelemre, mint az erősnek. Ezért manapság azt tapasztaljuk, hogy a nyelvi kérdést a legliberálisabban az angol nyelvű országokban kezelik, mert az angol nyelv, főként az amerikai angol, a legrohamosabban terjedő nyelv a világon, a nemzetközi kommunikáció nyelvévé vált.

A mai kihívások hatására a lengyelek is számos intézkedést hoztak a lengyel nyelv védelmében. A Lengyel Tudományos Akadémia elnöksége 1996. szeptember 9-i határozatával létrehozta a Lengyel Nyelvi Tanácsot. Az alapszabály szerint a tanács feladata „véleményt nyilvánítani minden olyan ügyben, amely a lengyel nyelv használatát érinti a tömegkommunikációban”. Ugyanezen alapszabály értelmében feladatai közé tartozik különösen: „a lengyel nyelvről szóló ismereteknek (...) és a nyelvhasználatot értékelő kritériumoknak a terjesztése, valamint a különböző szituációknak megfelelő nyelvi formák ajánlása (...); kétséges nyelvi esetek tisztázása (...); megoldások keresése a tudomány és a technika különböző területeit érintő lengyel nyelvhasználat vonatkozásában; tömegkommunikációs terjesztésre szánt szövegek nyelvi formájának véleményezése; a helyesírás kérdéseit érintő állásfoglalások; új áruk és szolgáltatások elnevezésére vonatkozó javaslattevél; gondoskodás a lengyel nyelvi kultúra különleges ápolásáról az iskolai oktatásban.” 1999-ben életbe lépett az új lengyel nyelvtörvény

is. A törvény a lengyel nyelvről öt részből áll: bevezető részből és négy fejezetből. (A 4. fejezet közlésétől eltekintettünk, mivel az a nyelvészek számára érdektelen: csak a hatályos lengyel jogszabályok változásairól és az ezzel kapcsolatos záró rendelkezésekről tájékoztat.) A lengyel nyelvtörvény szövege a következő formában fogalmazódott meg:

Az 1999. október 7-i

**Törvény
a lengyel nyelvről**

(1999. év november 8-i Közlöny)

A Lengyel Köztársaság Parlamentje

- mérlegelve, hogy a lengyel nyelv a nemzeti önazonosság alapvető elemét képezi, és nemzeti kultúrkinccs,
- mérlegelve a történelmi tapasztalatot, amely során a hódítók és a megszállók harca a lengyel nyelv ellen a nemzetietlenítés eszköze volt,
- felismerve a nemzeti önazonosság megmaradásának szükségességét a globalizáció folyamatában,
- felismerve, hogy a lengyel kultúra hozzájárul a közös, kultúráját tekintve sokszínű Európa építéséhez, ennek a kultúrának a megőrzése és fejlesztése csakis a lengyel nyelv védelmével lehetséges,
- elismerve, hogy a lengyel nyelv védelme kötelessége a Lengyel Köztársaság valamennyi szervének és közintézményének, valamint állampolgárának, a jelen törvényt alkotja meg.

1. fejezet

Általános rendelkezések

1. cikkely. A törvény rendelkezései a lengyel nyelv védelmére, valamint a közéleti tevékenységben és a jogalkalmazás során történő használatára vonatkoznak a Lengyel Köztársaság területén.

2. cikkely. A törvény nem sérti:

1. az állam, valamint az egyházak és más felekezetek viszonyát érintő törvényi előírásokat, különösen a kulturális tevékenység és a vallásgyakorlás vonatkozásában,
2. a nemzeti kisebbségek és az etnikai csoportok jogait.

3. cikkely.

1. A lengyel nyelv védelme első sorban a következőkre vonatkozik:

- 1) a helyes nyelvhasználatról való gondoskodásra, a nyelvhasználók nyelvhasználatának tökéletesítésére, valamint a nyelvnek mint az emberek közötti kommunikációs eszköznek a helyes fejlesztéséhez szükséges feltételek megteremtésére;
- 2) a nyelv vulgarizációjának megakadályozására;
- 3) a nyelvről, valamint a kultúrában betöltött szerepéről szóló ismeretek terjesztésére;
- 4) a regionalizmusok és a nyelvjárások tiszteletben tartásának népszerűsítésére és eltűnésük megakadályozására;
- 5) a lengyel nyelv terjesztésére a világban;
- 6) a lengyel nyelv hazai és külföldi oktatásának támogatására.

2. A lengyel nyelv védelme kötelező valamennyi közhatalmi szerv, valamint a közéletben részt vevő intézmény és szervezet számára.

3. A közművelődési és köznevelési ügyekért felelős illetékes miniszter rendeleti úton meghatározza az azon külföldieknek előírt lengyel nyelvi államvizsgák lefolytatásának elveit, akik a nyelvismeretet igazoló hivatalos okmányért folyamodnak.

4. cikkely. A lengyel hivatalos nyelve

1) az állam alkotmányos szerveinek,

2) a területi önkormányzati szervezeti egységeknek, valamint az ezeknek alárendelt intézményeknek, abban a körben, amelyben közfeladatot látnak el,

3) a közigazgatás területi szerveinek,

4) a közfeladatok megvalósítására létrehozott intézményeknek,

5) azon szervezeteknek, intézményeknek és hivataloknak, amelyek az 1. és 3. pontban megnevezett szervek felügyelete alá tartoznak, és amelyeket ezen szervek feladatainak végrehajtására hoztak létre, illetve a jogi személyiségű állami szervezeteknek, azon a területen, amelyen közfeladatot látnak el,

6) a területi önkormányzatoktól eltérő önkormányzati szervezeteknek, valamint a társadalmi, szakmai szövetkezeti szervezeteknek, és egyéb jogalanyoknak, amelyek közfeladatot látnak el.

2. fejezet

A lengyel nyelv jogi védelme a közéletben

5. cikkely.

1. A Lengyel Köztársaság területén közfeladatot ellátó jogalanyok valamennyi hivatalos tevékenységüket lengyel nyelven végzik, hacsak külön jogszabály másként nem rendelkezik.

2. Az 1. bekezdést megfelelően kell alkalmazni a 4. cikkelyben felsorolt szervek előtt tett nyilatkozatok esetében.

6. cikkely. A Lengyel Köztársaság által megkötött nemzetközi egyezményeknek lengyel nyelven is el kell készülniük, és ez a lengyel nyelvű példány képezi a jogértelmezés alapját, hacsak külön jogszabály másként nem rendelkezik.

7. cikkely.

1. A lengyel nyelvet kell használni a Lengyel Köztársaság területén lengyel jogalanyok között, valamint akkor, ha az egyik fél lengyel jogalany. Ez különösen az árumegnevezésekre, a szolgáltatásokra, a hirdetésekre, reklámokra, a használati utasításokra, az áruk és szolgáltatások leírására, a jótállás feltételeire, a faktúrára, számlákra, nyugtákra vonatkozó információkra érvényes.

2. A törvény értelmében lengyel jogalany:

1) az a fizikai személy, akinek lakóhelye a Lengyel Köztársaság területén van,

2) az a jogi személy vagy szervezeti egység, aki jogi személyiséggel nem rendelkezik és a Lengyel Köztársaság területén folytat tevékenységet.

3. A Lengyel Köztársaság területén a jogalkalmazás során az idegen nyelvű kifejezések használata, a tulajdonnevek kivételével, tilos.

4. Az 1. bekezdés szerinti, a jogalkalmazásban megjelenő áruk és szolgáltatások idegen nyelvű leírásának, valamint az idegen nyelvű hirdetéseknek és reklámoknak egyidejűleg lengyel nyelvű változattal is kell rendelkezniük.

5. Az 1., 3. és 4. bekezdésben felsorolt kötelezettségek teljesítésének ellenőrzését a Kereskedelmi Felügyelet, valamint a Fogyasztóvédelmi és a Versenyhivatal látja el.

8. cikkely.

1. Ha a Lengyel Köztársaság területén végrehajtandó megállapodásnál az egyik fél lengyel jogalany, a megállapodást lengyel nyelven kell megfogalmazni.

2. A lengyel nyelven megfogalmazott megállapodásnak lehetnek idegen nyelvű változatai is. Ha a felek másként nem rendelkeznek, az ilyen megállapodás jogértelmezésének alapja a lengyel változat.

3. Az 1. és 2. bekezdésben foglalt megsértésével megkötött szerződésekre a polgári törvénykönyv 74.§ 1. bekezdés első mondatát, valamint a 74.§ 2. bekezdését kell alkalmazni; az idegen nyelven készült megállapodás nem meríti ki a Polgári Törvénykönyv 74.§ 2. bekezdésében leírt jogi cselekmény tényállását.

9. cikkely. A lengyel nyelv az oktatás, a vizsgáztatás és a diplomamunkák nyelve valamennyi nyilvános és nem nyilvános iskolatípus esetében, az állami és nem állami felsőoktatási intézményeknél, valamint a művelődési és egyéb oktatási intézményeknél, hacsak külön jogszabály másként nem rendelkezik.

10. cikkely.

1. A közhivatalokban és a közintézményeknél alkalmazott, valamint a köz-

használatra szánt és a tömegközlekedési eszközökön feltüntetett feliratokat és tájékoztatókat lengyel nyelven kell megfogalmazni.

2. A lengyel nyelvű elnevezések és szövegek mellett idegen nyelvű fordítások is szerepelhetnek a közigazgatási ügyekben illetékes miniszter által kiadott rendeletben meghatározott esetekben és mértékben.

11. cikkely. Az 5–7. valamint a 9. és 10. cikkely nem vonatkozik

1) a tulajdonnevekre,

2) az idegen nyelvű újságokra, folyóiratokra, könyvekre, számítógépes programokra a leírásuk és használati utasításuk kivételével,

3) a felsőoktatási intézmények tudományos és oktatási tevékenységére, az idegen nyelvű vagy kétnyelvű iskolákra és iskolai osztályokra, az idegen nyelvet oktató tanári közösségekre, illetve más tantárgyak oktatására, ha ezekről külön jogszabály rendelkezik,

4) a tudományos és művészi alkotásokra,

5) a szokásosan használt tudományos és műszaki terminológiára,

6) az árumárkákra, kereskedelmi elnevezésekre, az áruk és szolgáltatások származásának megjelölésére.

3. fejezet

A Lengyel Nyelvi Tanács és hatásköre

12. cikkely.

1. A lengyel nyelv használatának kérdéseiben véleménynyilvánító és tanácsadó testület a Lengyel Nyelvi Tanács (a továbbiakban Tanács), amely a Lengyel Tudományos Akadémiáról szóló, 1997. április 25-i törvény 34. cikkelye szerinti

problémabizottságként működik (Közl. 75. sz. 469, és 141. sz. 943, valamint az 1999. évi 49. sz. 484).

2. A Tanács legalább kétévenként beszámol a Szejmnek (Parlamentnek) és a Szenátusnak a lengyel nyelv védelmének helyzetéről a 3. cikkelyben meghatározottak szerint.

13. cikkely.

1. A Tanács az illetékes kulturális miniszter, az illetékes művelődésügyi és oktatási miniszter, a Lengyel Tudományos Akadémia elnökének javaslatára vagy saját kezdeményezésére határozathozattal véleményt nyilvánít a lengyel nyelv használatáról a közügyekben és a jogalkalmazás során, valamint meghatározza a helyesírási és az írásjelek használatára vonatkozó szabályokat a lengyel nyelvben.

2. A tudományos társaságok, az alkotói közösségek és a felsőoktatási intézmények a lengyel nyelvhasználattal összefüggő ügyekben a Tanácshoz folyamodhatnak.

14. cikkely.

1. A 4. cikkelyben felsorolt valamennyi szerv véleményt kérhet a Tanácstól, ha hivatali tevékenysége során a lengyel nyelvhasználattal kapcsolatosan lényeges kétségek merülnek fel.

2. A lengyel nyelvben megnevezéssel nem rendelkező áruk és szolgáltatások gyártói, importálói vagy forgalmazói javaslattal fordulhatnak a Tanácshoz, hogy az véleményt nyilvánítson a szóban forgó áruk és szolgáltatások megnevezésének megfelelő nyelvi alakjáról.

4. fejezet

Büntető jogszabályok

15. cikkely.

1. Azt, aki a Lengyel Köztársaság területén a jogalkalmazás során az árucikkek és szolgáltatások, hirdetések, reklámok, használati utasítások, az áruk és szolgáltatások leírása, a jótállási feltételek ismertetése, faktúra, számlák, nyugták esetében kizárólag idegen nyelvű megnevezéseket használ, pénzbüntetéssel sújtják.

2. Az 1. bekezdésben meghatározott szabálysértés büntetése esetén legfeljebb 100 000 zloty pénzbüntetés szabható ki, amelyet az 1994. évi február 4-i, a szerzői jogról szóló törvény 111. cikkelye értelmében létrehozott Alkotói Alap javára kell fordítani (Közl. 24. sz. 83 és 43. sz. 170, valamint 1997. 43. sz. 272. és a 88. sz. 554.).

5. fejezet

A hatályos jogszabályok változásai és a záró rendelkezések

Mivel az Európai Unió és az Európai Tanács a 2001. évet a nyelvek európai évének nyilvánította, amelynek célja Európa nyelvi sokszínűségének megünneplése és a nyelvtanulás népszerűsítése, tehát alkalom is nyílik arra, hogy az integrálódó és globalizálódó világban elgondoljunk a nyelvünket és a kultúránkat, illetve nyelvpolitikánkat érintő problémákról.

Bañcerowski Janusz